

ตามรอยทวารวดีเมืองโบราณนครปฐม
FOLLOW IN THE FOOTSTEPS OF DVARAVATI THE ANCIENT CITY OF NAKHON
PATHOM

พระครูใบฎีกาทัดพล จันทวีโส (เพลงปาน)¹, ทชมน เอี่ยมสะอาด และ ปกรณ์กิจ หวังกุ่ม
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Phrakrubaidika Thatphol Chanthawangso, Thasamon Aiensaard
and Pakornkrit Wangkum
Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College
Email: watkhaojod@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ผู้เขียนจะนำเสนอตามหลักฐานของภาษาศาสตร์ และหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ เพื่อหาข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในเมืองโบราณนครปฐม และแนวชายฝั่งทะเลสมัยทวารวดี รวมทั้งสรุปสาเหตุการเสื่อมสลายของวัฒนธรรมเมืองโบราณนครปฐม โดยมุ่งนำเสนอข้อมูลดังนี้ ๑) สภาพทางภูมิศาสตร์เมืองโบราณนครปฐม ๒) ความเชื่อดั้งเดิมเมืองโบราณนครปฐม ๓) วัฒนธรรมทางภาษาในเอเชียอาคเนย์ และหลักฐานทางพันธุกรรม (DNA) ๔) ขอบชายฝั่งทะเลทวารวดี ผลที่ได้จากบทความนี้เพื่อลดการเหยียดชาติพันธุ์ที่ฝังรากลึกในสังคมไทย และเพื่อสิทธิเสรีภาพการแสดงออกทางวัฒนธรรมรวมทั้งการแสดงอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของตัวเอง

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทวารวดี, เมืองโบราณนครปฐม

Abstract

This academic article is presented by the author based on the evidence of linguistics. and the evidence of scientific to find more assumptions of the people who lived in the ancient city Nakhon Pathom and the coastline in the Dvaravati including the summary causes of the degeneration of the culture ancient city Nakhon Pathom, the information as follow 1) Geography of the ancient city Nakorn Pathom 2) The belifes of the ancient Nakorn Patom 3) Culture of language in Southeast Asia, evidence of genetic (DNA) 4) The coastal of the Dvaravati , the results of this article to reduce racist and discriminating in Thai society. for the right of cultural identity and lifestyle

Keywords: Dvaravati culture, Nakhon Pathom ancient city

บทนำ

ในยุคสมัยทวารวดี เมืองโบราณนครปฐมนับว่าเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยปัจจัยสำคัญทางด้านสภาพภูมิศาสตร์ที่มีตำแหน่งที่ตั้งของเมืองซึ่งอยู่ในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก อยู่ในพื้นที่ตอนในที่ห่างจากชายฝั่งทะเลมากนัก ประกอบกับมีเส้นทางน้ำที่เรือสินค้าสามารถเดินเรือจากอ่าวไทย ผ่านปากน้ำเข้ามาจนถึงในบริเวณเมืองนครปฐมโบราณได้ และยังมีเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สามารถติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนพื้นที่ภายใน เช่น ชุมชนกำแพงแสน ชุมชนพงตึก ชุมชนคูบัว เป็นต้น ผลจากการเป็นเมืองท่าที่ตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมเอื้อต่อการเติบโตของเมืองนี้ จึงเป็นรากฐานของการพัฒนากลายเป็นนครรัฐขนาดใหญ่ขึ้นนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ทั้งมีการแลกเปลี่ยนทางการค้าทั้งกับชุมชนโดยรอบและชุมชนทางไกล จึงก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นเครือข่ายระหว่างชุมชน โดยมีเมืองนครปฐมโบราณเป็นเมืองหลักสำคัญในการติดต่อแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับชุมชนโดยรอบ และชุมชนทางไกล จึงอาจกล่าวได้ว่าเมืองนครปฐมโบราณเป็นศูนย์กลางในกลุ่มเมืองทางฝั่งตะวันตกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่ทำได้

กรมศิลปากรเคยได้สำรวจและพบหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอายุอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ชิ้นส่วนกำไลหิน ภาชนะสัมฤทธิ์ลักษณะคล้ายขัน ขวานหินและชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ และยังพบหลักฐานการฝังศพของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยกำหนดอายุเชิงเทียบอยู่ในราว ๓,๐๐๐-๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว (กรมศิลปากร, ๒๕๔๘) ซึ่งยังไม่อาจทราบได้ว่า กลุ่มคนพวกแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองนครปฐมโบราณนี้เคลื่อนย้ายมาจากพื้นที่ใด หรือมีการพัฒนาการมาจากชุมชนในสมัยก่อนหน้าแห่งใดแห่งหนึ่งหรือไม่ ประชากรเมืองโบราณนครปฐมนั้นมีความเชื่อดั้งเดิมเหมือนคนพื้นเมืองอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ มีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณ บรรพบุรุษที่ตายแล้ว และพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาท และมหายาน แต่จากหลักฐานรูปเคารพและจารึกพบว่าส่วนใหญ่แล้วสร้างขึ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศานามหายาน และศาสนาพราหมณ์ปะปนร่วมกันแต่มีจำนวนไม่มากนัก (ศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๖๒) ส่วนทางด้านประชากร และวัฒนธรรมทางภาษานักวิชาการสันนิษฐานว่า ประชากรในสมัยทวารวดีนี้อาจเคลื่อนย้ายมาจากตอนใต้ของจีน แล้วเอาภาษาตระกูลไทมา และกลายมาเป็นบรรพบุรุษของคนไทย โดยคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ก่อนแล้วเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติกในปัจจุบัน อันนี้คือความเป็นไปได้ทางหนึ่ง แต่วิธีที่ตรงไปตรงมาที่สุดคือให้ความสำคัญทางด้านพันธุกรรม ซึ่งน่าจะบ่งบอกถึงเหตุการณ์ในอดีตของการอพยพของคนกลุ่มใหญ่ทั้งชายและหญิงได้เป็นอย่างดี ดังนั้นปัจจัยทางด้านสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อรวมวัฒนธรรมทางภาษา และหลักฐานทางด้านพันธุกรรม จึงเป็นเรื่องที่ควรจะศึกษาให้ชัดเจน เพื่อตอบข้อสงสัยถึงเหตุการณ์ในอดีตได้เป็นอย่างดี

สภาพภูมิศาสตร์เมืองนครปฐมโบราณ

เมืองนครปฐมโบราณเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ในพื้นที่ระหว่างแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน โดยมีลำน้ำสายต่างๆเชื่อมระหว่างแม่น้ำทั้งสองสายและไหลไปออกทะเลอ่าวไทยทางทิศใต้ ลำน้ำที่สำคัญได้แก่ คลองบางแก้ว และ คลองบางแถม ทั้งสองลำน้ำไหลมาจากแม่น้ำแม่กลองแล้วไหลมาจรดที่แม่น้ำท่าจีน ลักษณะผังเมืองของเมืองนครปฐมโบราณเป็นเมืองสี่เหลี่ยมมุมมนขนาดใหญ่ ตัวเมืองมีความกว้างประมาณ ๒ กิโลเมตรและยาวประมาณ

๓.๖ กิโลเมตร ไม่มีคันดินแต่มีคลองคูเมืองล้อมรอบ มีคลองบางแก้วไหลผ่านในเมือง และมีคลองพระประโทนเป็นคลองกลางเมืองขนาดของเมืองเชื่อมคลองเมืองทางด้านทิศเหนือและทิศใต้เข้าด้วยกัน ส่วนนอกเมืองทางทิศตะวันตกก็เป็นที่ตั้งของกลุ่มชุมชนและโบราณสถานที่สำคัญ คือ โบราณสถานพระปฐมเจดีย์ โบราณสถานวัดพระเมรุ และบางส่วนที่อยู่ใกล้คลองบางแก้ว เช่น วัดพระงาม และวัดห้วยจรเข้ม่า เป็นต้น ขณะที่ทางทิศใต้ของเมืองนครปฐมโบราณแต่เดิมเคยมีการสำรวจพบแนวคันดินขนานลงมากับคลองขุดทางทิศใต้เรียกว่า คลองถนนขาด ตัดผ่านคลองวังไทรหรือบางแฉม (สันนิษฐานว่าเป็นทั้งทั้งถนนและคันดินชะลอน้ำ) (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๕) ถัดลงมาจากตัวเมืองประมาณ ๑๐ กิโลเมตร พบโบราณสถานเจดีย์เนินพระที่ตำบลตอนยายหอมซึ่งก็น่าจะเป็นชุมชนขนาดเล็กอีกแห่งหนึ่ง เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานเนินพระแล้วพบว่าเป็นที่ดอนซึ่งต่อกับพื้นที่ราบลุ่ม สันนิษฐานว่าในช่วงสมัยทวารวดีพื้นที่ราบลุ่มถัดมาจากตอนยายหอมนั้นมีสภาพเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ (swamp) ลักษณะเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึง ไม่เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอันเป็นส่วนหนึ่งของดินดอนสามเหลี่ยมใหม่ (young delta) ในขณะนั้น และขอบเขตของพื้นที่สามเหลี่ยมดินดอนใหม่ยังครอบคลุมพื้นที่ในเขตฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาค่อนข้างกว้าง ดังจะเห็นว่าไม่พบหลักฐานใดที่บ่งบอกถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ขณะเดียวกันแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานที่พบทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยทวารวดีพบว่ามีที่ตั้งอยู่ตามขอบพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมใหม่ทั้งสิ้น เช่น โบราณสถานตอนยายหอม มาจนถึงแหล่งโบราณคดีโคกพลับ (สมัยก่อนประวัติศาสตร์) และยังติดต่อกับแนวสันทรายเก่าจากเมืองคูบัว (ในจังหวัดราชบุรี) เป็นสันทรายยาวลงมาถึงเมืองเพชรบุรี เป็นต้น ดังนั้นด้วยสภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวจึงทำให้เมืองนครปฐมโบราณไม่ได้ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวหากแต่มีการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองในบริเวณใกล้เคียง เช่น ในกลุ่มเมืองที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-เพชรบุรี ด้วยเช่นกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๕๘)

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์เมืองนครปฐมโบราณจึงเป็นเมืองที่มีพัฒนาการจนกลายเป็นนครรัฐขนาดใหญ่ ดังที่ปรากฏหลักฐานขนาดของผังเมืองในปัจจุบัน ก่อนการเกิดขึ้นของเมืองนครปฐมโบราณได้มีการพบแหล่งโบราณคดีที่สะท้อนถึงการตั้งถิ่นฐานในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ราว ๓,๐๐๐ - ๒,๐๐๐ ปีมาก่อน ในเขตพื้นที่ตำบลบ่อทราย อำเภอดอนตูม และ ตำบลห้วยขวาง อำเภอกำแพงแสน (กรมศิลปากร, ๒๕๔๘) รวมทั้งชุมชนโคกพลับในเขตตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในพื้นที่นี้มีผู้คนอยู่อาศัยเป็นชุมชนมาเป็นเวลานานแล้ว และเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๗ ได้มีการเผยแพร่บทความเกี่ยวกับเหรียญเงินซึ่งบรรจุอยู่ในภาชนะดินเผาพบที่แหล่งโบราณคดีเนินหินภายในเขตตัวเมืองนครปฐมโบราณ ในจำนวนนี้มีเหรียญเงิน ๒ เหรียญที่จารึกอักษรปัลลวะภาษาสันสกฤต กำหนดอายุจากแบบอักษรอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ มีข้อความว่าศรีทวารวดีศิวรูปุณณะ แปลว่าบุญกุศลของพระราชแห่งศรีทวารวดี หรือพระเจ้าศรีทวารวดีผู้มีบุญอันประเสริฐ เป็นครั้งแรกที่สามารถยืนยันถึงการมีตัวตนของบ้านเมืองทวารวดีในบันทึกของภิกษุจีนชื่อเหียนจั้ง หรือช่วยจั้งซึ่งเขียนขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จนในเวลาต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นบ้านเมืองนครปฐมโบราณที่เป็นเมืองตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่ม และเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สามารถติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนพื้นที่ภายใน เช่น ชุมชนกำแพงแสน ชุมชนพงตึก ชุมชนคูบัว เป็นต้น รวมทั้งรองรับกับการค้าทางทะเล เนื่องด้วยเป็นเมืองที่อยู่ในพื้นที่ตอนในที่ไม่ห่างจากชายฝั่งทะเลมากนัก ประกอบกับมีเส้นทางน้ำที่เรือสินค้าสามารถเดินเรือจากอ่าวไทยผ่านปากน้ำเข้ามาจนถึงในบริเวณเมืองนครปฐมโบราณได้ ดังที่ปรากฏในข้อความในจดหมายของสมเด็จฯ กรมดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังข้อความว่า "...ด้วยหม่อมฉันทน์พยายามหา

มูลเหตุที่สร้างเมืองนครปฐมแต่โบราณ ว่าเพราะเหตุใดจึงสร้างมหานครที่ตรงนั้น ค้นหาหลักฐานมาตลอดเวลากว่า ๓๐ ปี ขึ้นเดิมได้ความเป็นต้นว่าในสมัยเมื่อสร้างเมืองที่ตรงนั้นอยู่ใกล้ทะเล ด้วยขุดพบเครื่องเรือทะเลที่ตำบลธรรมศาลา” (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ๒๕๓๖) พบซากเรือโบราณเรือพนมสุรินทร์ที่บริเวณบ่อทุ่งตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร ห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณ ๘ กิโลเมตรและอยู่ไม่ไกลจากเมืองนครปฐมโบราณมากนัก ผลจากการขุดค้นพบว่าเป็นเรือขนาดใหญ่มีความยาวประมาณ ๒๕ เมตร หัวเรือหันไปทางทิศใต้ ลักษณะเป็นเรือแบบอาหรับมีไม้กระดุกยาว ๑๗.๖๕ เมตร เสากระโดงเรือมีสองต้น ส่วนโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นซากเรือลำนี้ เช่น ลูกมะพร้าว หมาก เมล็ดข้าว งาช้าง และเขากวาง รวมทั้งเครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์ถัง เบื้องต้นสันนิษฐานว่าเรือลำนี้น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ (สุกฤษดิ์พงศ์ ขุนทรง, ๒๕๕๙) การพบซากเรือพนมสุรินทร์จึงช่วยขยายให้เห็นภาพของการติดต่อการค้าจากทางทะเลของเมืองนครปฐมโบราณได้อย่างชัดเจนขึ้น สอดรับกับหลักฐานทางโบราณวัตถุที่ค้นพบในเขตเมืองนครปฐมโบราณ เช่น ลูกปัดแก้ว เครื่องเคลือบจีนสมัยราชวงศ์ถัง รวมถึงตราดินเผารูปเรือและอิฐที่มีลายคล้ายใบหน้าบุคคลแบบมุสลิมเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงการติดต่อค้าขายผ่านทางเรือระหว่างภูมิภาคจากเมืองทางตะวันตก (อาหรับ) กับ เมืองนครปฐมโบราณ ผลจากการเป็นเมืองท่าที่ตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมเอื้อต่อการเติบโตของบ้านเมืองทำให้เห็นได้ว่าเมืองนครปฐมโบราณเต็มไปด้วยโบราณสถานโบราณวัตถุจำนวนมาก โบราณสถานที่สำคัญคือ เจดีย์ในผังสี่เหลี่ยมยกเก็จซึ่งเจดีย์รูปแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบที่แพร่หลายและพบได้ตามเมืองในวัฒนธรรมทวารวดี สำหรับในเมืองนครปฐมโบราณมีโบราณสถานที่หลงเหลือร่องรอยในปัจจุบัน ได้แก่ โบราณสถานพระประโทนเจดีย์ โบราณสถานเจดีย์จุลประโทน ในขณะที่นอกเมืองนครปฐมโบราณพบโบราณสถานในสมัยทวารวดีกระจายอยู่โดยรอบได้แก่องค์พระปฐมเจดีย์ โบราณสถานวัดพระเมรุ โบราณสถานวัดพระงาม โบราณสถานวัดห้วยจรเข้ม้า โบราณสถานวัดธรรมศาลา โบราณสถานเนินพระ(ตอนยาวหอม) (พนมกร นวเสลา, ออนไลน์) เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้พบศิลาจารึกสมัยทวารวดี จำนวน ๑ หลัก บริเวณการขุดด้านทิศเหนือของเนินโบราณสถานวัดพระงาม วางตามยาวทางด้านหน้าที่มีตัวอักษรขึ้น ลักษณะเป็นแท่งรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำด้วยหินสีเทา ขนาดกว้าง ๕๐ เซนติเมตร ยาว ๙๖ เซนติเมตร หนา ๑๔.๕๐ เซนติเมตร พื้นผิวด้านหน้าบางส่วนแตกหลุดร่อนหลายชั้น ส่วนที่เหลือยังคงปรากฏรูปรอยอักษรบนผิวด้านของจารึก จากการตรวจสอบศิลาจารึกดังกล่าวพบว่าจารึกมีจารึกเพียงหนึ่งด้านจำนวน ๖ แถว ซึ่งเป็นอักษรปัลลวะภาษาสันสกฤต มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ มีข้อความบางส่วนที่สามารถอ่านได้อย่างชัดเจนกล่าวถึงคำว่า “ทวารวดีวิภูติ” เป็นเบื้องต้น จึงนับว่าเป็นจารึกที่เป็นข้อมูลใหม่ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจที่สุดในจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน (ศิลปวัฒนธรรม, ออนไลน์) และต่อมาเมื่อวันที่ 10 ก.ค. ๒๕๖๓ ในระหว่างการขุดศึกษาโบราณสถานโคกแจง ต.ทุ่งน้อย อ.เมือง จ.นครปฐม ได้พบหลักฐานใหม่เป็นแผ่นดินเผาทรงกลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๒๖.๒ เซนติเมตร หนาประมาณ ๑.๒ เซนติเมตร วางอยู่ในตำแหน่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือภายในพื้นที่กรอบอิฐ ซึ่งแผ่นดินเผาทรงกลมนี้พบการขีดช่องตารางคล้ายกับดวงฤกษ์ โดยมีลักษณะการขีดออกเป็นแฉกจากแกนกลาง แบ่งเป็น ๑๒ ช่อง และขีดเส้นวงกลมซ้อนขึ้นจากแกนกลางออกมาเป็นระยะ เกิดเส้นซ้อนทับกันเป็นช่องตารางย่อย และในแต่ละช่องตารางย่อยพบตัวอักษรจารโบราณกำกับอยู่เกือบทุกช่องรวมถึงที่ริมขอบแผ่นดินเผาอีกด้วย เมื่อนักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ พิจารณาเบื้องต้นจากรูปอักษรบางตัวที่ปรากฏมีความเห็นว่ารูปอักษรดังกล่าวเป็นอักษรหลังปัลลวะ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ หรือ กว่า ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว ในการพบโบราณวัตถุ

ครั้งนี้ นับเป็นเรื่องที่น่าทึ่งเพราะเป็นครั้งแรกที่พบแผ่นฤกษ์ทรงกลมที่มีการจารึกตัวอักษรในวัฒนธรรมทวารวดีในประเทศไทย (การศึกษาวัฒนธรรม, ออนไลน์) เมืองนครปฐมโบราณมีการขุดค้นตามหลักวิชาการโบราณคดีจนพบร่องรอยหลักฐานของการประกอบกิจกรรมซึ่งน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเขตตัวเมืองนครปฐมโบราณ และยังไม้อาจทราบได้ในขณะนี้ว่ากลุ่มคนพวกแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองนครปฐมโบราณนี้เคลื่อนย้ายมาจากพื้นที่ใด หรือมีการพัฒนาการมาจากชุมชนในสมัยก่อนหน้าแห่งใดแห่งหนึ่ง ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุทางศาสนาที่พบเป็นจำนวนมากย่อมสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของบ้านเมืองที่มีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงทรัพยากรและกำลังแรงงานในการสร้างโบราณสถานและโบราณวัตถุดังกล่าว การเป็นเมืองท่าที่มีการแลกเปลี่ยนทางการค้าทั้งกับชุมชนโดยรอบและชุมชนทางไกล ก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นเครือข่ายระหว่างชุมชน โดยมีเมืองนครปฐมโบราณเป็นเมืองหลักสำคัญในการติดต่อแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับชุมชนโดยรอบและชุมชนทางไกล จึงอาจกล่าวได้ว่าเมืองนครปฐมโบราณเป็นศูนย์กลางในกลุ่มเมืองทางฝั่งตะวันตกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นศูนย์กลางเครือข่าย โดยมีเมืองนครปฐมโบราณเป็นศูนย์กลางนั้นมิใช่การใช้อำนาจทางการเมืองปกครองชุมชนโดยรอบ หากแต่เป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันพัฒนาการของบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ก็ไม่ได้มีเพียงเมืองนครปฐมโบราณเท่านั้น หากแต่ทางตอนใต้ในเขตบริเวณคาบสมุทรมลายูก็มีพัฒนาการของบ้านเมืองที่มีสถานะรวมกลุ่มเมืองท่าด้วยเช่นกัน ดังเช่น มณฑลนครศรีธรรมราช ที่มีพัฒนาการในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา และน่าจะมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับทางกับเมืองนครปฐมโบราณเป็นศูนย์กลางด้วยเช่นกัน

ความเชื่อดั้งเดิม

คนในอาณาจักรทวารวดีมีความเชื่อดั้งเดิมเหมือนคนพื้นเมืองอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ มีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายแล้ว และการนับถือพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทรวมทั้งพระพุทธศาสนาแบบมหายาน แต่จากหลักฐานรูปเคารพและจารึกพบว่าส่วนใหญ่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์มีเพียงเล็กน้อยเป็นส่วนประกอบเท่านั้น โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จะพบอยู่เป็นแห่ง ๆ หรือปะปนอยู่บางแห่ง (ศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๖๒) ดังปรากฏในการขุดค้นของนักโบราณคดี พบว่ามีการเตรียมวัตถุศิลาฤกษ์ที่ฐานเจดีย์จุลประโทนประกอบด้วยแผ่นอิฐมีลวดลายพันธุ์พฤกษาแบบแปลกหลายแผ่น ประดับด้วยทองคำเปลว มีแผ่นทองและแก้วพลีขนาดเล็ก แผ่นแก้วระยาศี แผ่นสำริดวางรวมอยู่ด้วยกันตรงกลางเจดีย์ พร้อมกระดูก ๒-๓ ชิ้น เศษกระดูกเต่าขนาดใหญ่อยู่ต่ำลงไป (ดร.ธิดา สาระยา, ๒๕๔๕) ในเขตเมืองโบราณนครปฐมมีการพบหลักฐานศิลปกรรมของศาสนาพราหมณ์ปะปนร่วมกันกับประติมากรรมในพระพุทธศาสนาแต่มีจำนวนไม่มากนัก เช่น รูปเคารพพระนารายณ์สวมหมวกทรงกระบอก ศิวลึงค์ เป็นต้น ทั้งนี้อาจแสดงให้เห็นว่ามีกลุ่มคนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ทั้งที่เป็นไศวนิกายและไวษณพนิกายอาศัยอยู่ร่วมกับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา และอีกประการหนึ่งคือศาสนาพราหมณ์อาจมีบทบาทควบคุมสถาบันกษัตริย์ และพิธีกรรมบางอย่างของชาวบ้าน เช่นเดียวกับความเชื่อในปัจจุบันที่แม้จะนับถือพระพุทธศาสนาแต่ก็ยังมีการนับถือหรือทำพิธีกรรมที่เป็นของพราหมณ์ร่วมอยู่ด้วยเสมอ (ศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๖๒) ได้มีการพบธรรมจักรและกวางหมอบซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงปฐมเทศนาโปรด

ปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี โดยที่บนธรรมจักรและส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น เสาฐานรองรับซึ่งก้ามักพบจารึกกาลต่าง ๆ โดยเฉพาะจารึกกาลา เย ธมมา อันเป็นหัวใจสำคัญใน พระพุทธศาสนา ซึ่งพระคาถาเต็ม ๆ ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค คือ เย ธมมา เหตุปภวา เตสึ เหตุ ตถาคโต อาห เตสยจ โย นิโรธो จ เอวံ วาที มหาสมโณติ ฯ คำแปล ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้ ฯ (วิ.ม. ๔/๖๐/๗๓) ประชากรชาวเมืองโบราณสมัยทวารวดีนิยมจารึกกาลา เย ธมมา ลงบนวัสดุต่าง ๆ แต่จารึกหลักธรรมคำสอนที่ลึกซึ้งนั้นดูเหมือนจะนิยมจารึกไว้บนธรรมจักรโดยจะพบอยู่ตามเมืองโบราณ สมัยทวารวดีในบริเวณภาคกลางเท่านั้น ในบริเวณเมืองโบราณนครปฐมจะพบธรรมจักรเป็นจำนวนมาก และธรรมจักรยังมีขนาดใหญ่กว่าที่พบในแหล่งอื่น ๆ เช่น ที่บริเวณพระปฐมเจดีย์มีจารึกบนธรรมจักร ศิลา (บริเวณส่วนต่าง ๆ ของธรรมจักร จำนวน ๒๔ บรรทัด) จารึกด้วยตัวอักษรปัลลวะภาษาบาลี ราว พุทธศตวรรษที่ ๑๒ จารึกกล่าวถึงคำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนา ข้อความในจารึกแปลได้ความโดยสรุปว่า “จักรคือพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรง แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงแสดงไว้ ๔ อย่าง (คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) ทั้ง ๔ อย่าง หมุนวนครบ ๓ รอบ เป็น สัจญาณ กิจญาณ กตญาณ มีอาการ ๑๒ (กรรมศิลปากร, ๒๕๔๒) และค้นพบหลักฐานที่เป็นพระพุทธรูปในสมัยคุปตะและหลังสมัยคุปตะ ใน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑- ๑๒ ที่พระปฐมเจดีย์ เป็นพระพุทธรูป ซึ่งครองจีวรหมักคลุม จีวรเป็นริ้วห่างบาง ๆ คล้ายคลื่น ลักษณะพระพักตร์ขมวดพระเกศา และพระเกตุมาลา ซึ่งขมวดเป็นมุ่นหรือเป็นตุ่ม เมือง โบราณนครปฐมไม่เพียงแต่จะสร้างประติมากรรมเลียนแบบงานประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา ของชาวอินเดียเท่านั้น แต่ยังได้คิดสร้างรูปแบบใหม่เพื่อให้สื่อความหมายตามความเข้าใจของชุมชนใน อาณาจักรทวารวดี คือชาวทวารวดีได้สร้างพระพุทธรูปที่แสดงลักษณะเฉพาะของศิลปะทวารวดีอย่าง แท้จริงเนื่องจากพบอยู่ในวัฒนธรรมทวารวดีเท่านั้นในระยะเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ ได้แก่ พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป พบที่วัดพระเมรุเมืองนครปฐมเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สลักจากหินมีทั้งหมด ๕ องค์ องค์หนึ่งประดิษฐานที่ลานประทักษิณด้านทิศใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ อีก องค์หนึ่งประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ ส่วนองค์อื่น ๆ อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระ นคร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา และองค์ที่ ๕ ประดิษฐานในโบสถ์น้อย ที่วัดหน้าพระเมรุ พระนครศรีอยุธยา เป็นงานในยุคที่รุ่งเรืองที่สุดของทวารวดี และพบอยู่บริเวณที่น่าจะเป็นศูนย์กลางของ อาณาจักรหรือศูนย์กลางศิลปกรรมที่เมืองโบราณนครปฐม (ศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๖๒)

สรุปว่าคนในอาณาจักรทวารวดีมีความเชื่อดั้งเดิมเหมือนคนพื้นเมืองอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ มีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาน บรรพบุรุษที่ตายแล้ว และพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาท และ มหายาน แต่จากหลักฐานรูปเคารพและจารึกพบว่าส่วนใหญ่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท และใน เขตเมืองโบราณนครปฐม มีการพบหลักฐานศิลปกรรมของศาสนาพราหมณ์ปะปนร่วมกันกับ ประติมากรรมในพระพุทธศาสนาแต่มีจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่ามีกลุ่มคนที่นับถือศาสนา พราหมณ์ทั้งที่เป็นไศวนิกายและไวษณพนิกาย อาศัยอยู่ร่วมกับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา และอีก ประการหนึ่งคือศาสนาพราหมณ์อาจมีบทบาทควบคุมสถาบันกษัตริย์ และพิธีกรรมบางอย่างของชาวบ้าน ที่บริเวณพระปฐมเจดีย์มีจารึกบนธรรมจักรศิลา (บริเวณส่วนต่าง ๆ ของธรรมจักร จำนวน ๒๔ บรรทัด) จารึกด้วยตัวอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จารึกกล่าวถึงคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ข้อความในจารึก แปลได้ความโดยสรุปว่า “จักรคือพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรง แสวงหา คุณอันยิ่งใหญ่ ทรงแสดงไว้ ๔ อย่าง (คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) ทั้ง ๔ อย่าง หมุนวนครบ ๓ รอบ เป็น

สังฆญาณ กิจญาณ กตญาณ มีอาการ ๑๒) และได้มีการพบธรรมจักรและกวางหมอบซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงปฐมเทศนา โดยที่บนธรรมจักรและส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น เส้าฐานรองรับ ซึ่งก้ามักพบจารึกคาถาต่าง ๆ โดยเฉพาะจารึกคาถา เย ธมมา อันเป็นหัวใจสำคัญใน พระพุทธศาสนา และชาวทวารวดียังได้คิดสร้างรูปแบบใหม่เพื่อให้สื่อความหมายตามความเข้าใจของชุมชนในอาณาจักรทวารวดี คือ พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป พบที่วัดพระเมรุเมืองนครปฐม เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่สลักจากหินมีทั้งหมด ๕ องค์

วัฒนธรรมทางภาษา และหลักฐานทางพันธุกรรม (DNA)

วัฒนธรรมทางภาษาในเอเชียอาคเนย์ซึ่งพบปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอย่างหนึ่ง คือภาษาที่ปัจจุบันเราเรียกรวมๆ กันว่าภาษาตระกูลไท ถูกใช้แพร่กระจายกว้างขวาง ภาษาที่พูดกันในประเทศไทยคือภาษาไทย มีญาติทางภาษาที่สืบรากเหง้ามาจากต้นตระกูลเดียวกันกว้างขวางมาก ตั้งแต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียในรัฐอัสสัม แล้วก็แพร่กระจายผ่านภาคเหนือของพม่า ภาคใต้ของจีน และภาคเหนือของเวียดนาม ฉะนั้นคาดว่าพื้นที่ภาคเหนือของเอเชียอาคเนย์ต่อเนื่องไปถึงจีนตอนใต้คือขอบเขตการกระจายตัวที่กว้างขวางของภาษาตระกูลไท และภาษาตระกูลไทที่กระจายตัวกว้างขวางอย่างนี้มีความหลากหลายไม่เท่ากันในแต่ละบริเวณ บางบริเวณภาษาหลากหลายสูง ขณะที่ในบางบริเวณภาษาหลากหลายต่ำ นักภาษาศาสตร์มีหลักอยู่ว่าหากภาษามีพัฒนาการอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานจะสั่งสมความหลากหลายเอาไว้ในตัวเองจะแตกตัวเป็นภาษาถิ่นย่อยๆ แล้วมีความแตกต่างจากกันมาก ฉะนั้นบริเวณไหนที่ภาษามีความหลากหลายสูง ก็แสดงว่าภาษานั้นจะบ่มเพาะตัวเองในพื้นที่นั้นเป็นเวลานาน ถ้าความหลากหลายต่ำกว่าก็แสดงว่าอยู่มาไม่นาน ในกรณีนี้ ภาษาตระกูลไทที่พูดกันอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความหลากหลายค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับขอบเขตการกระจายตัวของภาษาโดยภาพรวม ส่วนทางตอนใต้ของจีนแควมณฑลยูนนาน กวางซี ต่อเนื่องกับภาคเหนือของเวียดนามพบว่าภาษาตระกูลไทมีความหลากหลายสูง แสดงให้เห็นว่าภาษาอยู่มานานกว่าที่อยู่ในเอเชียอาคเนย์ แล้ววิธีที่จะอนุมานว่าต้นกำเนิดของภาษาอยู่ที่ไหน นักภาษาศาสตร์ก็ใช้หลักที่ว่าพื้นที่ไหนที่มีความหลากหลายทางภาษาสูงแสดงว่าบริเวณนั้นภาษาอยู่มาเก่าแก่เหมาะที่จะเป็น center of origin มากกว่าบริเวณที่มีความหลากหลายของภาษาต่ำ ดังนั้นภาษาตระกูลไทจึงไม่ได้ถือกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณที่น่าจะเป็นถิ่นกำเนิดของภาษาคือภาคใต้ของจีน บริเวณรอยต่อของมณฑลยูนนาน มณฑลกวางซี แล้วก็ภาคเหนือของประเทศเวียดนาม และเมื่อภาษาตระกูลไทไม่ได้อยู่ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์มานานถึงขั้นเก่าแก่ ก็แสดงว่าภาษาตระกูลไทต้องแพร่มาจากภาคใต้ของจีน ไม่ใช่ภาษาพื้นเมืองของภูมิภาค เป็นไปได้ว่าบรรพบุรุษของกลุ่มคนไทยเคลื่อนย้ายมาจากตอนใต้ของจีนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์แล้วเอาภาษาตระกูลไทมา และกลายมาเป็นบรรพบุรุษของคนไทย อันนี้คือความเป็นไปได้ทางหนึ่ง และภาษาอาจเคลื่อนย้ายมาจากตอนใต้ของจีนโดยคนจำนวนไม่มากนัก แล้วอาจเป็นไปได้ด้วยกลไกทางวัฒนธรรมหรือทางการเมืองบางอย่างทำให้การใช้ภาษาแพร่หลายมากขึ้น แต่วิธีที่ตรงไปตรงมาที่สุดคือให้ความสำคัญทางด้านพันธุกรรม สมมุติว่าการแพร่กระจายของภาษาตระกูลไทสัมพันธ์กับการเคลื่อนย้ายครั้งใหญ่ของบรรพบุรุษของคนไทยจากภาคใต้ของจีน ฉะนั้นโดยเชื้อสายเรามาจากภาคใต้ของจีน แต่ถ้าการแพร่กระจายของภาษาเกิดขึ้นด้วยบรรพบุรุษจำนวนน้อย แล้วกลืนกลายมาเป็นคนพื้นเมืองทำให้คนพื้นเมืองที่อาจจะเคยพูดภาษากลุ่มมอญเขมรกลืนกลายภาษาของตัวเองมาพูดภาษาตระกูลไท

ถ้าเป็นกรณีนี้โดยเชื้อสายคนที่พูดภาษาตระกูลไทในประเทศไทยปัจจุบันจะต้องมีบรรพบุรุษเป็นคนพื้นเมืองเดิม เราก็ควรมีพันธุกรรมที่คล้ายกับคนพื้นเมืองเดิมของภูมิภาค มากกว่าที่จะคล้ายกับคนที่อยู่ทางตอนใต้ของจีน และจากหลักฐานทางพันธุกรรม (DNA) ศ.ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ อาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หนึ่งในทีมวิจัยที่ศึกษาเรื่องถิ่นกำเนิดของบรรพบุรุษไทย โดยศึกษาจากหลักฐานทางพันธุกรรม หรือ DNA ดีพีเอ็มพีเป็นวารสารวิชาการในปี ๒๐๐๘ เรื่อง Genetic history of Southeast Asian populations as revealed by ancient and modern human mitochondrial DNA analysis ใน American Journal of Physical Anthropology (AJPA) ระบุว่ามนุษย์ในโลกนี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกัน เพราะมีดีเอ็นเอเหมือนกันมากกว่า ๙๙ เปอร์เซ็นต์ แต่เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบความสัมพันธ์แล้ว พบว่าคนไทยปัจจุบันแทนที่จะใกล้ชิดในทางพันธุกรรมกับคนก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่ซึ่งอยู่อาศัยมาตั้งแต่หลายพันปีก่อน กลับใกล้ชิดกับคนพื้นเมืองทางตอนใต้ของจีน ซึ่งยังอยู่อาศัยบริเวณดังกล่าวในทุกวันนี้ การวิจัยได้นำโครโมโซมยีนก่อนประวัติศาสตร์ในภาคอีสานอายุ ๒-๓ พันปีมาสกัดดีเอ็นเอโบราณสำเร็จเป็นครั้งแรกของภูมิภาคในตอนนั้น โดยพื้นที่ที่ศึกษาคือลุ่มน้ำมูล เลือก ๒๖ ตัวอย่างจาก ๑๐๐ กว่าตัวอย่างมาสกัด รูปแบบความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมสนับสนุนว่าบรรพบุรุษคนไทยในปัจจุบันน่าจะมาจากทางภาคใต้ของจีนในระยะเวลาไม่นานมาก นั่นคือระยะเวลาภายหลังจากที่ภูมิภาคนี้มีคนอาศัยอยู่เต็มไปหมดแล้ว เป็นประชากรสมัยก่อนประวัติศาสตร์ นี่เป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามา คนไทยปัจจุบันต่างกลุ่มมีความหลากหลายทางพันธุกรรมค่อนข้างน้อย โดย genetic ของคนไทย ดู homogeneous (เหมือนกัน) พอสมควร เมื่อเปรียบเทียบกับคนเก่าแก่ของภูมิภาคอย่างกลุ่มคนพูดภาษาออสโตรเอเชียติก อย่างกลุ่มมอญ-เขมร ซึ่งฟ้องว่าบรรพบุรุษคนไทยเข้ามาอยู่อาศัยในภูมิภาคมีการแตกตัวเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ ภายหลังจากพวกคนพื้นเมืองเก่าแก่ คือพวกที่พูดภาษามอญ-เขมร เพราะฉะนั้นจึงสนับสนุนว่าคนก่อนประวัติศาสตร์เหล่านี้อยู่อาศัยในพื้นที่แล้วส่วนหนึ่งกลายเป็นคนมอญ-เขมรในปัจจุบัน คนก่อนประวัติศาสตร์ก็ดี คนมอญ-เขมร ในปัจจุบันก็ดี มีความห่างกันพอสมควรกับคนไทย คนไทยก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนพื้นเมืองทางใต้ของจีนรวมทั้งพวกจ้วงด้วย ด้วยรูปแบบของความสัมพันธ์นี้จึงสนับสนุนทฤษฎีที่ว่าบรรพบุรุษคนไทยในปัจจุบันน่าจะเป็นพวกที่อพยพลงมาจากตอนใต้ของประเทศจีน (ศ.ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ, ออนไลน์)

และงานวิจัยของ รศ.ดร.วิภู กุตะนันท์ ซึ่งเป็นนักชีววิทยาผู้เชี่ยวชาญด้านพันธุศาสตร์เชิงมานุษยวิทยา เขียนรายงานในหัวข้อ Reconstructing the Human Genetic History of Mainland Southeast Asia: Insights from Genome-Wide Data from Thailand and Laos ดีพีเอ็มพีในวารสาร Molecular Biology and Evolution ฉบับเดือนสิงหาคม ๒๐๒๑ เป็นงานวิจัยชิ้นแรกที่บ่งบอกรายละเอียดโครงสร้างพันธุกรรมของคนไทยในแต่ละภูมิภาคว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร แสดงให้เห็นความหลากหลายของดีเอ็นเอของผู้คนในประเทศไทย หลังจากศึกษาดีเอ็นเอทุกรูปแบบ คำตอบคือคนไทยภาคกลางเป็นคนมอญ ซึ่งคำตอบนี้แตกต่างจากดีเอ็นเอคนภาคเหนือ และดีเอ็นเอคนภาคอีสาน ในการศึกษาดีเอ็นเอได้แบ่งเป็นสองส่วน คือการศึกษาดีเอ็นเอคนในปัจจุบัน และทำวิจัยร่วมกับนักวิจัยจากทั้งในประเทศไทยและจากสถาบันวิจัยแมกซ์พลังค์ (Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology) ประเทศเยอรมนี เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. ๒๐๑๖ จนถึงปัจจุบัน ผลงานชิ้นนี้เผยแพร่ในวารสาร Molecular Biology and Evolution ซึ่งศึกษาดีเอ็นเอในรูปแบบของ SNPs ในจีโนมของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย และเปรียบเทียบกับประชากรอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลการศึกษาหลักๆ พบว่าดีเอ็นเอของคนไทยในแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกัน คนเมืองซึ่งเป็นประชากรหลักในภาคเหนือ

ของไทยมีดีเอ็นเอคล้ายกับชาวไตจากสิบสองปันนาประเทศจีนตอนใต้ ส่วนคนอีสานมีดีเอ็นเอที่มีการผสมผสานระหว่างกลุ่มประชากรที่พูดมอญ-เขมรกับดีเอ็นเอของคนไทยในสิบสองปันนา ซึ่งดีเอ็นเอของคนอีสานมีความต่างระหว่างชายกับหญิง คนลาวอีสานเพศหญิงมีดีเอ็นเอเหมือนคนไทยสิบสองปันนา ในขณะที่ผู้ชายอีสานมีดีเอ็นเอเหมือนคนมอญ-เขมร น่าจะบ่งบอกเหตุการณ์ในอดีตและรูปแบบของการอพยพ ในการอพยพของคนลาวอีสานน่าจะเป็นการอพยพมาทั้งชายและหญิงกลุ่มใหญ่ แต่เนื่องจากประชากรที่เป็นประชากรดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่ภาคอีสานปัจจุบันเป็นคนกลุ่มมอญ-เขมรมาก่อน เมื่อเกิดรูปแบบการแต่งงานทำให้ดีเอ็นเอของคนอีสานในปัจจุบันเป็นแบบนี้ (รศ.ดร.วิภู กุตะนันท์, ออนไลน์)

สรุปผลจากการศึกษาของทีมศาสตราจารย์เสมอชัย พูลสุวรรณ เป็นการศึกษาดีเอ็นเอไมโทคอนเดรียจากตัวอย่างโบราณที่บ้านโนนวัดกับเนินอุโลก จังหวัดนครราชสีมา สกตดีเอ็นเอจากพันโบราณในแหล่งโบราณคดีสมัยสำริดและโลหะเปรียบเทียบกับดีเอ็นเอของคนปัจจุบันในประเทศไทยและในทวีปเอเชีย ได้คำตอบที่สนับสนุนทฤษฎีที่อธิบายว่า บรรพบุรุษทางเชื้อสายของชาวไทยในประเทศไทยน่าจะมิได้เป็นคนพื้นเมืองของภูมิภาคมาแต่ดั้งเดิม แต่อพยพลงมาจากทางตอนใต้ของจีน โดยคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ก่อนแล้วเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติกในปัจจุบัน และคำตอบของรศ.ดร.วิภู กุตะนันท์ สรุปว่าประชากรหลักในภาคเหนือของไทยมีดีเอ็นเอคล้ายกับชาวไตจากสิบสองปันนาประเทศจีนตอนใต้ และคนอีสานมีดีเอ็นเอที่มีการผสมผสานระหว่างกลุ่มประชากรที่พูดมอญ-เขมรกับดีเอ็นเอของคนไทยในสิบสองปันนา ซึ่งบ่งบอกเหตุการณ์ในอดีตถึงการอพยพของคนกลุ่มใหญ่ทั้งชายและหญิง สอดคล้องกับการสันนิษฐานของนักภาษาศาสตร์ว่าภาษาตระกูลไท ไม่ได้ถือกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณที่น่าจะเป็นถิ่นกำเนิดของภาษาคือภาคใต้ของจีน ซึ่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่บนเส้นทางการค้าโลกอย่างน้อยตั้งแต่ ราว พ.ศ. ๑,๐๐๐ โดยมีพื้นที่ส่วนหนึ่งของประเทศไทยเป็นดินแดนคาบสมุทร เสมือนสะพานแผ่นดินเชื่อมโยงโลกตะวันออก (มหาสมุทรแปซิฟิก) กับตะวันตก (มหาสมุทรอินเดีย) ในยุคที่เทคโนโลยีการเดินทางเรือทะเลสมุทรยังไม่ก้าวหน้า จึงมีผลให้ผู้คน และสังคมวัฒนธรรมในสมัยนั้นมีลักษณะหลากหลาย ดังนั้นกลุ่มคนในเมืองนครปฐมโบราณจึงผสมผสานปะปนอยู่ด้วยกัน ทั้งจากภายในกันเองระหว่างแผ่นดินใหญ่กับหมู่เกาะ และทั้งจากภายนอกที่มาจากตะวันออกและตะวันตก จนไม่มีสิ่งใดยืนยันได้ว่าอะไรเป็นของแท้ๆ ไร้สิ่งเจือปนได้

ขอบชายฝั่งทะเลทวารวดี

ที่ราบภาคกลางสามารถจำแนกออกได้เป็นที่ราบภาคกลางตอนบน และที่ราบภาคกลางตอนล่าง โดยมีพื้นที่ของ จ. นครสวรรค์เป็นรอยต่อแล้วจึงขยายแผ่เป็นที่ลุ่มต่ำในเขตของลุ่มน้ำเจ้าพระยาท่าจีน แม่กลอง และบางปะกง ไหลลงมาจรดชายฝั่งทะเลของ จ. สมุทรปราการ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม พื้นที่ตั้งแต่ จ.สิงห์บุรีลงมามีร่องรอยของการท่วมถึงของน้ำทะเลสมัยโฮโลซีน ซึ่งมี ๒ ระดับ ระดับที่ ๑ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๕-๑๕ เมตร เรียกว่าที่ราบสิงห์บุรี (Sing Buri Plain) และระดับที่ ๒ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๐-๕ เมตรเรียกว่าที่ลุ่มบางกอก (Bangkok Lowland) (Takaya, ๑๙๖๙) เคยพบแหล่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในที่ลุ่มบางกอกแถบบริเวณแหล่งโบราณคดีโคกพลับ ต.โพธิ์ท อ.บางแพ จ.ราชบุรี (สด แดงเอียด, ๒๕๒๑) แหล่งโบราณคดีบ้านหนองสองห้อง ต.หนองสองห้อง อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร (สุริยา สุดสวาท และ เดชาสุดสวาท, ๒๕๓๓) แหล่งโบราณคดีบึงไผ่ดำ ต.ศาลาแดง อ.บางน้ำเปรี้ยว จ.ฉะเชิงเทรา บ้านเมืองในเมืองสมัยทวารวดีจำนวนมาก

ตั้งอยู่บนที่ราบภาคกลางตอนล่างนี้ ในแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน มีเมืองนครปฐมโบราณ เมืองคูบัว (ราชบุรี) เมืองอู่ทอง (สุพรรณบุรี) ในลุ่มแม่น้ำลพบุรี-ป่าสักมีเมืองจันเสน (นครสวรรค์) ในลุ่มน้ำบางปะกงมีเมืองศรีมโหสถ (ปราจีนบุรี) ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีเมืองดงคอน เมืองอู่ตะเภา เป็นต้น แต่ไม่ปรากฏว่ามีเมืองสมัยทวารวดีตั้งอยู่ในที่ลุ่มบางกอก (ผาสุก อินทราวุธ, ๒๕๔๒)

จากการศึกษาของTakaya ที่บ่งชี้ว่าที่ลุ่มบางกอกเคยเป็นทะเลมาก่อนทำให้นักวิชาการใช้ผลการศึกษานี้มาพิจารณาระดับเส้นชั้นความสูงประมาณ ๔ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ร่วมกับที่ตั้งของเมืองสมัยทวารวดี เช่น เมืองนครปฐมโบราณ เมืองอู่ทอง และเมืองศรีมโหสถ ประกอบกับในที่ลุ่มบางกอกเองก็มีระดับต่ำกว่า ๔ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล และในลุ่มบางกอกนั้นก็ไม่มีปรากฏมีเมืองทวารวดีอยู่เลย จึงเกิดเป็นแนวคิดที่ว่า เมืองสมัยทวารวดีที่ตั้งใกล้เส้นชั้นความสูง ๔ เมตรนี้ล้วนเป็นเมืองท่าชายทะเลสมัยทวารวดี การตีความของนักวิชาการรุ่นนี้ได้เน้นหนักไปที่การเชื่อมโยงร่องรอยการรุกเข้าท่วมของน้ำทะเล กับตำแหน่งที่ตั้งของเมืองสมัยทวารวดีเท่านั้น แต่ไม่ได้กำหนดอายุซากอินทรียิววัตถุที่พบสัมพันธ์กับบริเวณที่เชื่อว่าเป็นแนวชายฝั่งทะเล Tanabe et al. (๒๐๐๓) ได้สันนิษฐานขอบเขตแนวชายฝั่งทะเลเมื่อราว ๒,๐๐๐ ปีมาแล้วตามปีปฏิทิน หรือราวพุทธศตวรรษที่ ๗ ว่าแนวชายฝั่งทะเลนั้นอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ดังนั้นแนวคิดเรื่องแนวชายฝั่งทะเลสมัยทวารวดี จึงควรรหาหลักฐานทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลยิ่งขึ้น (ดร.ตรงใจ หุตางกูร, ๒๕๕๓) ได้บูรณาการข้อมูลด้านธรณีสัณฐาน เรณูวิทยา และการใช้ค่าอายุเรดิโอคาร์บอนตามปีปฏิทิน เพื่อช่วยในการตัดสินใจกำหนดแนวชายฝั่งทะเลโบราณของแต่ละช่วงเวลา ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พัฒนาการของภูมิศาสตร์พืชพรรณในที่ลุ่มบางกอกสมัยโฮโลซีน แบ่งออกได้เป็น ๕ ระยะ

ระยะที่ ๑ คือปรากฏการณ์การรุกเข้าสูงสุดของน้ำทะเล เมื่อราว ๘,๔๐๐ ปีมาแล้วตามปีปฏิทิน แนวผืนป่าชายเลนปกคลุมอยู่ในเขต จ.สุพรรณบุรี-อ่างทอง

ระยะที่ ๒ จึงเข้าสู่ช่วงการถดถอยของระดับน้ำทะเล ทำให้แนวผืนป่าชายเลนเคลื่อนที่ลงทางทิศใต้ มาอยู่ในพื้นที่ จ. ปทุมธานี เมื่อราว ๖,๐๐๐ ปีมาแล้วตามปีปฏิทิน

ระยะที่ ๓ แนวผืนป่าชายเลนเคลื่อนตัวลงมาอยู่ในพื้นที่ จ. นนทบุรี เมื่อราว ๔,๐๐๐ ปีมาแล้วตามปีปฏิทิน

ระยะที่ ๔ แนวผืนป่าชายเลนเคลื่อนตัวลงมาอยู่ในพื้นที่ทางตอนเหนือของกรุงเทพมหานคร เมื่อราว ๒,๕๐๐ ปีมาแล้วตามปีปฏิทิน

ระยะที่ ๕ แนวผืนป่าชายเลนเคลื่อนตัวต่อมาอยู่ในพื้นที่ของ อ. พระประแดงจ.สมุทรปราการ เมื่อราว ๑,๕๐๐ ปีมาแล้วตามปีปฏิทิน ดังนั้นลักษณะของภูมิศาสตร์ที่ตรงกับสมัยทวารวดีคือ ระยะที่ ๕ อันแสดงว่าอ่าวทวารวดีมีขอบเขตไม่สูงเกินไปกว่าพื้นที่ของ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พัฒนาการของภูมิศาสตร์พืชพรรณในที่ลุ่มบางกอกสมัยโฮโลซีน แบ่งออกได้เป็น ๕ ระยะซึ่งสมัยทวารวดีมีลักษณะของภูมิศาสตร์ตรงกับสมัยที่ ๕ และแนวชายฝั่งทะเลสมัยทวารวดี อยู่ในแถบพื้นที่ของ อ.พระประแดง ซึ่งเมืองท่านครปฐมโบราณตั้งอยู่ไม่ไกลจากชายฝั่งทะเล แสดงให้เห็นว่าการค้าตามเส้นทางสายไหมทางทะเลนี้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ในสมัยราชวงศ์ถังของประเทศจีนและราชวงศ์

อับบาสิยะฮ์ในตะวันออกกลาง อันนำมาซึ่งการเดินทางเรือสินค้าเข้ามาขายนาน้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึง ภาคกลางของประเทศไทย จากนั้นคงเกิดเป็นเครือข่ายการค้าภายในชุมชน (domestic trade) เพราะได้ขุดค้นพบลูกปัดแก้วทั้งตามเมืองท่าซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากชายฝั่งทะเล เช่น เมืองนครปฐม

โบราณ เมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมืองดงละคร จังหวัดนครนายก และพบตามชุมชนหรือเมืองตอนในแผ่นดินได้แก่ เมืองชิตชิน จังหวัดสระบุรี พรหมทินใต้ จังหวัดลพบุรี และเมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

สรุป

จากหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นแสดงให้เห็นว่าชุมชนระยะแรกยังคงมีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องมาในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ และเมื่อมีประชากรที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับเวลาจึงทำให้มีการขยายถิ่นฐานและเกิดการจัดระเบียบต่างๆของเมืองนครปฐมโบราณขึ้น วัฒนธรรมอินเดียที่ปรากฏมาตั้งแต่ระยะแรกเป็นปัจจัยสำคัญการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่ จากตำนานที่กล่าวถึงการสร้างเมืองนครชัยศรีภายหลังปี พ.ศ. ๑๑๓๓ โดยเมืองนี้มีการปกครองในระบบกษัตริย์ทั้งส่วนส่วนปกครองและชาวเมืองต่างนับถือในพุทธศาสนานิกายหินยานเป็นศาสนาหลัก จึงก่อให้เกิดการก่อสร้างอาคารศาสนสถานขึ้นหลายแห่งเพื่อเป็นศูนย์ศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ดังตัวอย่างเช่นพระประโทนเจดีย์ซึ่งตั้งอยู่กลางเมืองโบราณและเอกสารหลายฉบับที่ระบุว่ากษัตริย์สร้างขึ้นในปีพ.ศ. ๑๑๙๙ เมืองนครปฐมโบราณมีพื้นฐานระบบเศรษฐกิจของเมืองซึ่งเน้นการทำเกษตรกรรมคือ การเพาะปลูกข้าวและการค้าขายกับต่างประเทศโดยมีปัจจัยทางธรรมชาติที่เกื้อหนุนเป็นอย่างดี คือสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ไม่ไกลจากชายฝั่งทะเลอ่าวไทยโบราณ ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เมืองนครปฐมโบราณยกระดับเป็นพ่อค้าคนกลางในการติดต่อค้าขายระหว่างอินเดีย จีน และอาหรับอันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เป็นต้นมา ซึ่งเห็นได้จากการปรากฏวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ที่มาจากต่างถิ่นมากขึ้น เช่นลูกปัดแก้วสีเขียวแบบอินโดแปซิฟิก และเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง อันสัมพันธ์กับกิจกรรมการค้าขายลูกปัดและการค้าเครื่องถ้วยจีนทางทะเลที่รุ่งเรืองมากในช่วงเวลานั้น

ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ สันนิษฐานว่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพภูมิศาสตร์คือมีการถอยร่นของชายฝั่งทะเลอ่าวไทยออกไปไกลกว่าเดิมส่งผลให้แม่น้ำบางแก้วที่เป็นเส้นทางคมนาคมหลักของเมืองโบราณนครปฐมเปลี่ยนทางเดินและหมดความสำคัญลง จึงกระทบต่อการยังชีพของชาวเมืองที่ต้องใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะในการทำเกษตรกรรม และยังคงส่งผลให้กระเทือนต่อระบบเศรษฐกิจของเมืองโดยรวมที่พึ่งพาการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศทำให้เมืองนครปฐมโบราณที่เจริญรุ่งเรืองมายาวนานต้องเสื่อมลงไปที่สุดในที่สุด จากหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีหอยแอกและแหล่งธรรมศาลาที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองโบราณและอยู่ติดกับลำน้ำบางแก้วนั้นเป็นข้อบ่งชี้ว่าทั้งสองชุมชนนี้คงถูกทิ้งร้างไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เพราะจากการขุดค้นไม่พบชั้นวัฒนธรรมหรือโบราณวัตถุที่จะมีอายุอยู่ในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เลยและไม่มีการกลับมาใช้พื้นที่บริเวณนี้อีก เมืองนครปฐมโบราณในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีหลักฐานปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนานิกายมหายาน เพราะได้พบประติมากรรมพระพุทธรูปขนาดปรกพระพิมพ์ดินเผาศิลปะแบบเขมรสมัยนครวัดและบายนหลายชิ้นซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีร่องรอยหลักฐานของการกลับมาใช้พื้นที่ตามศาสนสถานสำคัญที่มีอยู่เดิมอีกครั้ง

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2548). *โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมศิลปากร. (2542). *พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
- สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. (2536). *สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๓*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สฤกษ์ดีพงศ์ ขุนทรง. (๒๕๕๙). *โบราณคดีเมืองนครปฐม การศึกษาอดีตของศูนย์กลางแห่งทวารวดี*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พนมกร นวเสลา. (๒๗ ก.พ.๒๕๖๕). *นครปฐมเมืองท่าแห่งสหพันธรัฐทวารวดี*. เข้าถึงได้จาก มูลนิธิเล็กประไพ วิริยะพันธ์ : <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=5352>.
- สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี. (๒๗ ก.พ.๒๕๖๕). *พบศิลาจารึกโบราณอายุนับพันปีที่นครปฐม*. เข้าถึงได้จากศิลปวัฒนธรรม : https://www.silpa-mag.com/news/article_39959
- ดร.ธิดา สาระยา. (๒๕๕๕). *ทวารวดี ต้นประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ศ.ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ. (๒๗ ก.พ.๒๕๖๕). *เปิดผลดีเอ็นเอคนไทย*. เข้าถึงได้จาก มติชนออนไลน์ : https://www.matichon.co.th/education/news_1223477.
- รศ.ดร.วิภู กุตะนันท์. (๒๗ ก.พ.๒๕๖๕). *คนไทยมาจากไหนบนเกลียวดีเอ็นเอ*. เข้าถึงได้จาก The momentum : <https://themomentum.co/theframe-wibhu-kutanani/>
- สด แดงเอียด. (๒๕๒๑). *การปฏิบัติงานชุดสำรวจแหล่งโบราณคดีโคกพลับ*. ศิลปากร ๒๒, ๔ พฤศจิกายน
- ผาสุข อินทรารุช. (๒๕๔๒). *ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- ดร.ตรงใจ หุตางกูร. (๒๕๕๗). *การตีความใหม่เรื่องขอบเขตแนวชายฝั่งทะเลโบราณสมัยทวารวดีบนที่ราบภาคกลางตอนล่าง*. ดำรงวิชาการ *วารสารรวมบทความทางวิชาการ คณะโบราณคดี*.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศาสตราจารย์ ดร. (๒๕๖๒). *ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมทางศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย*. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุงใหม่). นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (๒๕๔๕). *พระปฐมเจดีย์ไม่ใช่เจดีย์แห่งแรกแต่เป็นมหาธาตุหลวงยุคทวารวดี*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท มติชน จำกัด.

